

Harika Zöhre Eryılmaz

Dr., Mersin/Türkiye

Doctor, Mersin/Turkiye

eposta: harikazohre@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6442-4457>

Atıf/Citation: Zöhre Eryılmaz, H. 2024. Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/39, 318-331.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1460498>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	28.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	08.06.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2024

PATERSON, NEW JERSEY’DE MEMORATLAR BAĞLAMINDA ÖLÜM RİTÜELİNE YAKLAŞIM¹

Öz

Memorat, ‘Tabiat üstü ferdî bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlenmiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye’ olarak tanımlanmaktadır. Bilindiği üzere memorat, anlatı geleneği içerisinde mitsel bir anlatıya yakın bulunmakla birlikte, onu mitik anlatılardan ayıran en önemli husus anlatıya ‘kişinin tecrübe etmesini’ ve ‘şahsi olma’ ölçütünü getirmesidir. Geçiş dönemleri içerisinde ölüm ritüellerinin devamlılığının sağlanmasında bu anlatıların oldukça önemli bir rol oynamasının yanı sıra, Türklerin oldukça yoğun bir yapıya sahip olduğu bu bölgede anlatıların yayılması ve sürekliliği bölgedeki yaşama ilişkin ayrıntı vermesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Bu anlatı biçimi orada yaşayan insanların kültürel bağlarının kuvvetlenmesinin yanı sıra birbirlerini bu kültürel altyapıda tutmaya olanak sağlayan bir düzendir.

Geçiş dönemleri aynı zamanda kültürel değişimleri de açıkça gözler önüne seren bir süreci kapsadığından, memoratlar Paterson’da yaşayan Türklerin kültürel devamlılıklarının ve ölüm ritüellerine yaklaşımlarının tespitinde kolaylık sağlayan bir tür olarak ele alınabilir.

¹ Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri’nde Yaşayan Türkler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme: New Jersey Eyaleti’ne Bağlı Paterson Örneği adlı yüksek lisans tezinin içinden genişletilerek oluşturulmuş bir çalışmadır. Çalışma YÖK Araştırma Desteği ile Paterson, NJ’de yapılan araştırma, inceleme, gözlem ve anket verilerine dayanmaktadır.

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

Paterson, Amerika Birleşik Devletleri içerisinde New Jersey eyaletine bağlı, Little İstanbul olarak bilinen bir bölgedir. Çalışmada burada yaşayan Türklerin kültürel mekân ve bellek bağlamında ‘ölüm’ ritüeline yaklaşımları, anlatıları (memoratlar), mezarlıkları değerlendirilmiştir. Tüm bu inceleme ve değerlendirmelerle yoğun bir Türk nüfusuna sahip Paterson halkının, kültürel bellek çerçevesinde yaşadıkları bölgedeki defin uygulamalarının farkları sebebi ile insanların huzursuzlukları ve bunların memoratlara yansımaları çalışmanın konusunu oluşturur.

Çalışma, Paterson bölgesinde yapılan birebir görüşme, anket, gözlem, araştırma ve incelemelere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Memorat, Paterson, Ölüm Ritüeli, Kültürel Değişim, Kültürel Mekân

**APPROACH TO RITUAL OF DEATH
WITHIN THE CONTEXT OF MEMORATES IN PATERSON, NJ**

Abstract

Memorate is defined as ‘a personal story of an individual’s supernatural experience told either by someone who has lived it or have heard the story directly from the individual’. As is known, memorate has been closely associated with mostly myths within the narrative tradition. However, the most important point which distinguishes it from myths is that the story has the criteria of being personally experienced or personally transmitted by the experiencer. Besides the fact that these narratives have a significant role in the continuation of the death rituals within transitional period, the spread of the narratives and their sustenance presents a separate significant issue in a region which has a Turkish population.

Since the transitional periods have contained a period of clearly revealed cultural alterations as well, memorates have made it easy to determine the approach to the death rituals and cultural maintenance of Turkish people living in Paterson, NJ.

Paterson is a region known as Little İstanbul in the state of New Jersey in the United States. In the study, the approaches of the Turks living here to the 'death' ritual, their narratives (memorates), and their cemeteries were evaluated in the context of cultural space and memory. With all these examinations and evaluations, the subject of the study is the unrest of the people of Paterson, which has a dense Turkish population, due to the differences in the burial practices in the region where they live, within the framework of cultural memory, and their reflection on the memorates.

The study is based on one-on-one interviews, surveys, observations, research and studies conducted in the Paterson area.

Key Words: Memorates, Paterson, Death Ritual, Cultural Change, Cultural Space

Giriş

Paterson, Amerika Birleşik Devletleri içerisinde New Jersey eyaletine bağlı, günümüzden yaklaşık iki yüz yıl öncesinde endüstriyel altyapısı sayesinde bilinçli bir biçimde kurulmuş bir sanayi şehridir (Murphy, 1987: 6). Kurulan fabrikalar sonucu insan gücüne olan ihtiyaç sebebiyle dünyanın birçok yerinden göçmen kabul eden Amerika Birleşik Devletleri'ne gerek Türkiye'den gerekse dünyanın birçok bölgesinden göçmenler itici veya çekici etmenler sebebiyle göç etmiştir.

Göçün insanların yaşamında başlı başına büyük bir karar olmasının yanı sıra göç edilen mekânın göç eden topluluğun kültürel altyapısından oldukça farklı olması göç topluluklarının sosyolojileri açısından önem arz eder. Sosyolojik boyutta göç, yalnız fiziksel bir hareketlilik olmaktan öte bireylerin ve toplumların hayatlarında derin izler bırakan toplumsal olaylar olarak tanımlanır (Çelik, 2012: 297). Bu derin izler insanların sosyalleşme mekânları yaratmaları, geçiş dönemleri, kutlama ve ölüm gibi ritüellerde gerekeni sıkı sıkıya yapma gereksinimlerini de doğurur.

Geçiş dönemlerinin insan yaşayışlarında onların kimliklerini, geleneklerini ve var oluşlarını taşımaları adına büyük yer tuttuğu göz önünde bulundurulduğunda 1950'lerden bu yana yurtdışında yaşayan bu Türk topluluğunda bu tür geçiş dönemleri, kültürün devamlılığı ve aidiyet gibi kavramlara bağlılık açısından daha da önem arz ettiği; "ölüm" ritüeli ise diğer kutlama ve geçiş dönemleri içerisinde İslami pratiklerin de bulunması sebebiyle ayrıca önem kazandığı ifade edilebilir.

Çelik (2012: 300), kentleşme ve dini hayatı ele aldığı çalışmasında dindarlığın sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak değiştiğinin altını çizer. Değişimin zorunluğu olduğu bu gibi göç durumları ile Müslüman bir topluluk olan bu Türk topluluğunun özellikle "ölüm" ritüelinde birtakım gerekliliği yerine getirme arzuları ve huzursuzlukları günümüz anlatısı olan memoralarda saptanmıştır. Gerek İslami açıdan defin işlemlerindeki uygulama farklarından gerekse göçten önceki kültürel bağlar sebebiyle "defin sonrası" yapılan ritüellerin değişmesinden kaynaklı görüşme yapılan kimselerde birtakım korku ifadesi içeren memoral anlatıları ile birlikte huzursuzlukların giderilmesi adına "kültürel mekân" olarak mezarlıklarda da bazı kültürel devamlılık öğeleri gözlemlenmiştir. Tüm bu örneklemelere geçmeden önce kısaca memoral kavramından bahsetmek yerinde olacaktır.

Kavram Olarak Memoral

Memoral, en kabul görmüş tanımı ile "tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye"dir (Kvideland, 1991: 19; Çobanoğlu, 2003: 21). Çobanoğlu'na göre 'tabiatüstü' ile kastedilen öncelikle 'öteki dünya' ve farklı bir boyutta olmaktır. Bunun yanı sıra çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimdir (Çobanoğlu, 2003: 21). Memoral da bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların, yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

anlatılmasıdır (Kvideland, 1991: 19; Akt. Çobanoğlu, 2003: 21). Aynı zamanda anlatıcının doğaüstü bir varlıkla nasıl karşılaştığını veya doğaüstü bir olay yaşadığını ve bunları geleneksel inançlar açısından nasıl yorumladığını anlatan anlatılar için kullanılan bir terim olarak da ifade edilir (Oxford, 2003: 233).

Mitolojik söylentiler olarak da tanımlanan memoratlar, bu işlevleri sayesinde geçmişin izlerini bugüne taşıırken günümüz dünyasına uygun anlatılarla, yaratıldıkları ve yaşatıldıkları bölge halkının, sosyokültürel ve ahlaki değerleri öğrenmesini ve bu öğretiler dahilinde toplumsal normlara uymasını sağlamaktadır (Baysan, 2021: 554).

Memoratların yapısal açımlarından başka, işlevsel konumlarına gelindiğinde dilin düşünceye aracılık eden bir unsur olduğu göz önünde bulundurularak belirtilmesi gereken ilk yargı ‘dil düşünceyi sözlü anlatımı’ olduğudur (Aktulum, 2013: 22). Bu anlatılarda veya hikayelerde halkın inandığı, sosyokültürel olarak kabul ettiği olağanüstü durumlar, iletişim biçimleri ve halkın onları algılayışları, yorumlayışları ve bu süreçteki mantık yürütmelerinin nasıl şekillenip geliştiği ve değiştiği oldukça açıktır. Bu tür anlatımlar bir inancın geçerliliği ve duygusal ve sosyal etkileri için mükemmel bir kanıttır (Oxford, 2003: 233). Bir başka ifadeyle halkın neye nasıl inandığını ve bunun toplumsal kültüre olan etkisini göstermenin en kestirme yolu memoratlardır (Çobanoğlu, 2003: 10).

Memorat kavramının halkbilimi dünyasında tartışıldığı ilk dönemlerde memoratın ilk ağızdan anlatılması esas alınırken zaman içerisinde bu ‘birinci el’ koşulu bir nebze esnemiş ve ‘birinci ya da ikinci elden gerçek deneyimin ürünleri’ olan memoratların keşfedilmesiyle, kişisel yaşantının varlığı olduğu müddetçe, deneyimi yaşayan kişiyi tanımanın mutlak koşulu ortadan kalkmıştır (Degh, 2015: 132). Memorat anlatılarında anlatılagelenlerin birebir yaşanmış olma koşulundan çok aynı inançta, gelenek ve görenekte olan insanların kolektif belleğinin varlığı ve kültürel paydada birleşmeleri dikkat çekmektedir.

Anlatılagelen tüm öğeler dilin belli bir zamanda, belli bir uzamda, birisi tarafından birine gönderme yapan bir telaffuz sürecine ilişkindir; sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir ürün bu süreçte türsel olarak belirlenir ve bir düzlemde sıralanır (Aktulum, 2013: 23). Her hayat biçimi ve sosyal şekillenme kendi anlatısını ortaya çıkarır ve bunların, içerisinden çıktıkları ortam, yine kendilerini yansıtır.

Memoratlar da bu düzlemde günümüze en yakın toplumsal inanç ve pratiği kapsamakla birlikte insanların kültürel ve tarihsel kimliklerini oluşturan önemli unsurlar içermektedir. Özellikle kahramanın bizzat yaşadığı memorattaki tecrübe ve inanç boyutu memoratı (Çobanoğlu 2003: 25-32), toplumun hissiyatını yakın geçmişe dayanarak kısaca gözler önüne sermektedir.

Memoratlara modern yaşamda kabul görmesi ve gelecekte de kabul göreceği gerçeği insanların yaşamında kültürel mirasın korunması, toplumsal bağların güçlenmesi, geçmişten öğrenme ve geleceğe yön verme konusunda bilinç oluşturma, kimlik oluşturma, bireysel bağlılık ile duygusal bağların güçlenmesi ve son olarak toplumsal değişimin anlaşılması konusunda birey ve topluma hizmet etmesi sebebiyle önemlidir.

Nispeten erken dönemin ürünleri olan mâni, bilmece, masal gibi elbette yine toplumsal ifade ürünlerinden farklı olarak günümüz ihtiyacını karşılamakta, duygu ve düşüncelerin daha rahat ifade edilebildiği günümüzde kapalı söyleyışlere ihtiyaç duymamaktadır.

Paterson'da Ölüm Ritüeline Yaklaşım

Ölüm, tarih boyunca insanları üzerinde düşünmeye iten, zaman zaman insanları korkutan ve saygı duyulması gereken bir olgu olmuştur. Eski Türk inançları içerisinde ölümler kültü kökenli bu korkuyla karışık saygının varlığı, ölü haberinin alınmasından başlayıp defin işlemleri sonrasına kadar devam eden birçok ritüelistik uygulamayı da beraberinde getirmiştir (Artun, 2010). Kaynağını, ölenlerin ebediyen dünyadan ayrılmadıkları, ruhlarının cenazenin çevresinde, ağaçlarda, bitkilerde ve giderek tüm doğada dolaştığı inancından alan ölünün ardından yapılan işlemler, zaman içerisinde "yaşayan ruhlar" korkusundan sıyrılıp, ölüye saygı ve onu anma biçiminde devam etmektedir. Ölüm olgusunun etrafındaki inanç ve uygulamalar olgunun bağlamındaki milletin gelenek ve göreneklerine göre şekillenir (Nirun ve Özönder, 1990: 251-264). Bu şekil alma Türklerin yoğun yaşadığı bir bölge olan Paterson'da da kendini göstermektedir.

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan âdetlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu bakımdan aralarından gerek coğrafi gerekse kültürel yönden büyük ayrımlar bulunan çeşitli toplumların konuyla ilgili âdetleri, inanmaları ve işlemleri arasında çoğu zaman benzerlikler olmakla birlikte uzak kültürlerde birtakım farklılıkların görülmesi kaçınılmazdır.

Paterson'da ölüm ile birlikte gerçekleştirilen defin işlemleri ve bunların farklarına geçmeden önce "ritüel" kavramını ele almakta fayda görmekteyiz. Ritüel, yazıya geçmemiş, hiç değişmeyen ifadelerin ve belirli şekildeki hareketlerin kesin sıralarla uygulayıcılar tarafından ortaya konulması olarak tanımlanabilir (Rappaport, 2006: 187). Yine Rappaport belirtir ki ritüelin konusu din değildir. Dolayısıyla burada ele alınan da dini anlamda kesin bir biçimde gerçekleştirilmesi gereken pratiklerin haricinde, bireysel ve toplumsal olarak artık kalıplaşmış davranışların Türk kültüründen uzaklaştığı noktadaki değişim ve ölüm ritüelinin bu bölgede ortaya konma biçimidir. Bununla birlikte Wilson (1954: 21), ritüellerin değerleri en derin düzeyde açığa vurduğunu; insanların ritüellerde kendilerini en çok etkileyen şeyleri ifade ettiğini ve ifadenin biçiminin uylasımsal -saymaca bir şeyi benimseme

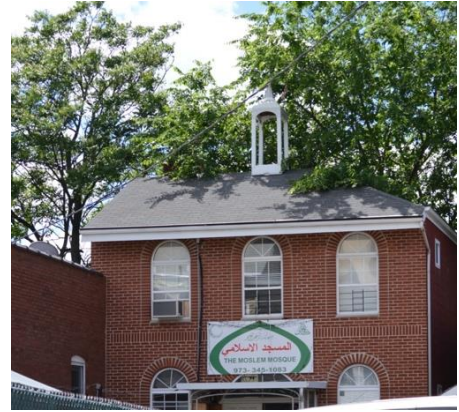

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

konusunda yapılan sözsüz anlaşma- hale gelip bağlayıcı olması durumunda açığa vurulan şeyin grubun değerleri olduğunun altını çizer (Akt. Turner, 2018: 16).

“Ölüm” olgusuyla karşılaşılan ilk andan defin sonrası işlemlere kadar Paterson bölgesinde Amerikalılardan farklı birtakım uygulamalar görülmektedir. Amerikan ölüm törenleri, “funeral home” adı verilen, cenaze törenleriyle ilgilenen bir şirket tarafından hastaneden ölüm raporu ile alınarak yapılmakta iken cenaze Türk-Müslüman bir aileye aitse ailesi tarafından camiye götürülmektedir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.7, K.8, K.9).

Paterson’da Müslüman-Türk topluluklarının ölümlerini defnedebilecekleri bir Totowa mezarlığı bulunmaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler göstermiştir ki Paterson’a göç eden insanlar definlerini Paterson’a defnedip defnetmemek konusunda fikir ayrılığı yaşamaktadırlar. Bu fikir ayrılığının temel sebebi İslami uygunluk açısından hissettikleri kaygılardır.

İslami kaidelere göre defin 100-150 cm derinliğinde dik açı oluşturacak şekilde açılan bir kabrin kazılmasıyla oluşturulur (İslam Ansiklopedisi, 1994: 86). Buna göre toprağın

doğrudan doğruya cenazenin üzerini örtmesinin engellenmesi beklenmektedir. Paterson'da yaşayan Türkler, Totowa'da bulunan Müslüman mezarlığındaki defin işlemlerine güvenmekle birlikte birtakım eyalet kurallarını da gözetmek zorundadırlar. Bu kural naaşların tabut içerisinde gömülmesi yönündedir. Dolayısıyla bu uygulama na'aşın toprağa karışmasına izin vermemektedir. İslami kaidelere göre cenaze ile kabre başka bir eşyanın konması, hatta kabrin veya cenazenin özel durumundan kaynaklanan makul bir sebep bulunmadığı sürece cenazenin tabutla gömülmesi uygun görülmez. Tabutla gömme, gerek ölenin toprakla temasına, zamanla toprağa karışmasına engel olması, gerekse israf ve gösterişe, daha geniş yer işgaline yol açması sebebiyle hoş karşılanmamıştır (İslam Ansiklopedisi, 1994: 86). Paterson'da ise mutlaka bir tabut içerisinde gömülmesi gereken naaş, kimi Türker tarafından, Türkiye'ye dönerlerse naaşlarını da götürme düşüncesiyle, betonla çevrelenerek defnedilmektedir (K.2, K.3, K.4).

Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde naaşlar, ilaçlandıktan sonra gömülmektedir (K.6). Tüm bu farklı uygulamalar, Paterson'da yaşayan Türklerin sahip oldukları ölüm sonrası ritüellerinde onları değiştirmeye zorlamaktadır. Gerek defin uygulamalarındaki farklılıklar gerekse Türkiye'deki gibi ölünün ardından yapılamayan ritüeller ölü yakınları tarafından "ölüye yapılan saygısızlık" olarak nitelendirilmektedir. Tüm bu uygulama farkları ölü yakınlarını ve orada yaşayan insanları huzursuz etmekle birlikte bu rahatsızlık kendisini en çok son zamanların 'en yaşayan' anlatısı olan memoralarda göstermektedir ki Bahna da (2015: 9) kültürel bağlamın bireylerin kişisel deneyimlerini şekillendirebileceği görüşünü belirtmektedir.

Huzursuzluk İfadesi Olarak Memorat

Bir toplumsal bellek olarak gerek islami kaidelerden ayrılma kaygısı gerekse özlem sebebiyle Paterson'da yaşayan Türk toplulukları içerisinde insanların yakınlarını defnetme biçimlerine ilişkin huzursuzluklarının memoralara yansıdığı görülür. Kültürel bellek ve inanışlar Honko'nun (Akt. Hallaç, 2018: 263) da belirttiği gibi basit varsayımlar üzerinden değil, somut kişisel deneyimlerle şekillenir. Honko böylesi bir deneyimin ortaya çıkmasını üç unsur ile ilişkilendirir: Birincisi algısal girdi; ikincisi bireyin psikolojik koşulları ve üçüncüsü kültürel girdidir (2018, 264; Akt. Bahna, 2015: 10). Türk kültür temellerinden farklı olarak gerçekleşen defin işlemleri kültürel girdiye zıtlık oluşturmakta; dolayısıyla bireyin psikolojik koşuluyla birlikte birtakım memorat deneyimleri yaşanmaktadır.

Bu kişisel deneyim ise en çok toplumun doğru ya da yanlış algısını somutlaştıran rüya memoralarda kendini gösterir.

**Şimdi canım önce söyleyeyim de ben yaşamadım. Ama benim bir arkadaşım yaşamış. Bak doğru söylüyorum. Daha doğrusu o yanında arkadaşımı götürdüğünde falcı ona söylemiş. Benim arkadaşım duymuş yani, olanlara şahit olmuş. Kendisi tarot falı baktırmaya gittiğinde iki kişi odaya girmişler. Tarotçu kadın arkadaşıma fal bakacağına odaya girer girmez diğer kadına dönmüş ve benim*

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

kocan hiç rahat bir yerde değil haberin var mı diye sormuş. Kadın nasıl yani derken, tarot falcısı ‘senin kocan dar, kapalı ve karanlık bir yerde, kendini sıkışmış hissediyor. Nerede?’ diye sorunca kadın benim kocam öldü cevabını vermiş. Kadının kocası hiçbir zaman oraya gömülmek istememiş zaten. Anladık ki biz de adam o yüzden mutlu değil (K.10).

Anlatılan memorat biçimsel olarak incelendiğinde ayrıntılı olmadığı ve günlük dilde, herhangi bir estetik ihtiyacı karşılamadan anlatılageldiği gözlemlenebilir. Memoratların zaman zaman ayrıntılı olanlarıyla karşılaşılmasına rağmen, genel anlamda cümlelerin kısa oluşu dikkat çekmektedir diyen Degh (2015: 140) şöyle devam eder: anlatının ayrıntılı olması, anlatıcının icra ortamındaki konumuna, kendini ortamda güvende hissetmesine ve anlatının birkaç ağızdan geçip geçmediği gibi değişkenlere bağlı olarak şekillenmekle birlikte; ayrıntıdan ziyade cümlelerin kısa oluşu, memoratların karşıdaki kişiyi ikna çabasıyla anlatıldığı bir kanıttır. Yapılan gözlem ve görüşmelerde elde edilen verilerde de görüldüğü üzere memorat anlatılarının inanç bağlamında ikna edici, kısa söylemleri mevcuttur.

‘Memoratlar, sanatkârane halk edebiyatı olarak bakılmadığı için özensiz bir şekilde kaydedilmiştir ve bunun sonucu olarak bu parçalı kayıtlar sanatkârane beceriler sergilemezler’ (Degh 2015: 140) yargısından yola çıkılarak sözü edilen memoratlardaki anlatım biçiminin de oldukça içten ve inandırıcılık etkisiyle vurgu ve tonlamalarla yapıldığı söylenebilir.

**Canım bizzat ben yaşadım. Anlatayım sana. Benim babam bizzat burada öldü. Ben net yaşadım yani bunu. Babam ölmeden önce kesinlikle beni Türkiye’ye gömün diyordu. Biz de cenazesini Türkiye’ye götürdük. Annem götürdü. Sonra ben babamın yattığı yeri rüyamda gördüm. Yemin ederim. Annemi aradım; ‘Anne siz babamı amcamla dedemin arasına paralel bir yere mi gömdünüz, rüyamda gördüm, ‘ben rahatım kızım artık gözyaşı dökme benim için’ diyordu’ dedim. Annem de evet öyle bir yere gömdük dedi. Ben biliyorum ki babam rahat şu an. O yüzden elimden geldiğince ağlamamaya çalışıyorum (K.11).*

Degh ve Vazsonyi’nin (2015: 132-133) belirttiği üzere “kişisel yaşantı” anlatıcının deneyimi yaşamış kişiyi birebir tanımak zorunda olmasına rağmen mutlak bir koşul taşımamaktadır. Buna bağlı olarak anlatı “benim başıma geldi” ya da “gözlerimle gördüm” gibi ifadeler yerine “babamdan duydum” şekliyle de aktarılabilir. Bu onların inandırıcı bir girişe sahip olmasını da sağlar. Türk sosyokültürel yapısındaki memorat girişleri, genellikle bir yemin üzerine oturtulmakla birlikte incelememizde yer alan memoratlarda görüldüğü üzere, ‘bizzat ben yaşadım’, ‘bak doğru söylüyorum’ gibi yemine yakın söylemler de açıkça görülmektedir. Folklor birikiminin, her milletin bilinçaltında var olduğundan dolayı, ürünün gerekliliğine inandırmak için, edilen bu yeminler, sonuca ulaşma anlamında edinilmiş bilinçli tercihlerdir (Eker, 2010: 396).

Bir başka önemli nokta anlatıların içeriğinde mahalli kodların mevcut olmasıdır. Bu kodlar, kültürden kültüre değişebileceği gibi, bölgeden bölgeye değişiklikler gösterebilmektedir. 'Memorat neredeyse her zaman birtakım yerel simgelerle, yerelle ve kişilerle irtibatlıdır' ifadesi (Degh 2015: 132; 1972: 127) memoratın anlatılan bölgeden özellikler taşıdığını açıkça anlatmaktadır. Bu bağlamda ele aldığımız son memorat tarot falcısının memoratı bizzat yaşayan kişiye 'senin kocan, dar, kapalı ve karanlık bir yerde' ifadesi, Paterson'da yaşayan Türklerin kendi ülkelerindeki defin adetlerinden farklı olarak yakınlarını defnetme zorunluluğunu hatırlatmakta ve bunun rahatsızlığını içermektedir. Böylece memoratı yaşayan kişi, eşinin 'yattığı yerde huzursuz olduğu' çıkarımı yapmaktadır.

Aynı zamanda yerel birtakım unsurlarla birlikte memoratın oluşum sürecinde değişen devrin ideolojisi sonucu anlatıların yeni dünya görüşünden de etkilendiği gözlemlenebilir bir gerçektir (Çobanoğlu 2003: 32-40). Bu bağlamda yine son memorat içerisinde yer alan 'tarot falcısı', geleceği öğrenme ihtiyacının karşılanma şeklinin bir göstergesi olarak Türk sosyokültürel yapısı içerisinde her daim yer alan 'kahve falcısı'nın yerini alarak bir değişim sergilemiştir.

Yoğun Türk nüfuslu bir bölge olan Paterson'dan derlenen ve incelenen memoratlara bakıldığında halkın yaşayışını, var olan öz kültürle edinilen yeni çevrenin iç içe geçmişliğini ve değişimlerini temsil etmekte ve fakat içinde bulunulan ortama karşı bir huzursuzluğu da dile getirmektedir.

Kültürel Bellek Bağlamında Mezarlıklar

Yaşanan mekân, kültürel birtakım içeriklerle donatılarak, yenilenecek ve değişerek ve hatta kültürel içeriklerle örtüşerek bir bellek mekânına dönüşür. Burada kodlanan kültürel bellek mekân ile birlikte hafızalarda yer alır ve dolayısıyla geleceğe taşınır. Assmann (2018: 47) somut mekânları birer mekânsal hatırlama çerçevesi olarak nitelendirir. Mekânda kodlanan kültürel bellek göstergeleri icra edilen ritüelle birleşerek kolektif hatırlamanın gerçekleştiği mikro bir evren yaratır. Bu evrene dahil olan birey gündelik hayatın dışına belirli bir süre çıkarak bir olayın, anlatının, ritüelin ya da durumun içinde bulunur ve o anı tekrar yaşar.

Kültürel üretimlerin kuşaktan kuşağa aktarılıp yaşatıldığı ritüel mekânları terk etmemenin önemli olduğunun altı çizildiğinde (Oğuz, 2007: 32) Paterson'a gerek itici gerekse çekici etmenler sonucunda göç eden Türk topluluklarının kültürlerini kaybetmemek ve dahası kültürel bellek bağlamında yarattıkları kültürel mekânların arasında mezarlıkları dikkat çekmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Totowa mezarlığı içerisinde İslami bir alan bulunmaktadır. Burada dikkat çekici bir başka unsur, Türk mezarlıklarının eyalet park ve

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

defin kurallarından biraz sıyrılıp Türk defin özellikleri -ağaç dikme, çiçek ekme ve mezarlığı çevreleme vb.- göstermesidir.

Assmann (2018: 46) hatırlama figürlerinin zamana, mekâna ve bir gruba bağlı olarak kendine özgü bir süreçte kurulduğunu ifade eder. Dolayısıyla kültürel mekân olarak Paterson’da yaşayan Türklere mezarlıkların ziyareti ve ziyaretleri sırasında Türkiye’ye ve Türklere özgü anma biçimlerinin tekrarlanması, onlar için kültürel bağ oluşturmada önemlidir. Çünkü her kültür “bağlayıcı yapı” olarak adlandırdığımız bir şey oluşturur. Bu yapı hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır. Ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir “sembolik anlam dünyası” yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı sağlayarak insanları birbirine bağlar (Assmann, 2018: 23).

Bu bağlılığın sonucu olarak Paterson bölgesinde yaşayan insanlar zaten sevdiklerine gönüllerince sunamadıkları ölüm ritüellerini bu bölgede Türk kültür yapısı ile bağdaşık bir mekân kurarak sağlamaktadırlar.

Sonuç

İnsanlığın bir iletişim biçimi olarak anlatılagelen birçok tür içerisinde memoraatlar, estetik bir algı taşımayışları, kısa, inandırıcı ve samimi olma özellikleri sebebiyle açıkça ifade biçiminden biraz uzak kapalı anlatımla da olsa inancın, kültürel paylaşımın, ilgilerin, ihtiyaçların ve kaygı ve özlem gibi duyguların paylaşılmasına olanak tanımakla birlikte insanların yanlış şeyler yapmasını önlemesi, uyarılması, psikolojik yönden rahatlamaı, doğru yola yönlendirilmesi, sosyal hayatı düzenlemesi gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır. (Özcan; Gönenç, 2015: 94).

Paterson bölgesinde yaşayan Türk halkı için geçiş dönemleri içerisinde zaten oldukça büyük bir anlam taşıyan "ölüm" kavramının, özlem ve kültürel bağılıktan kopma kaygılarıyla birleştii Paterson'da var olması memoraatların tüm kültürel yapılarda olduğu gibi onu oluşturan sosyal değerleri kuvvetlendirdiğinin; insanların ihtiyaçlarını ifadelerine olanak sağladığının; değerler çizgisinden uzaklaşma noktasına gelindiğinde "uyarı" ya da "ceza" algıları ile yeni kuşakları değer çizgisinde tutmaya yaradığının bir göstergesidir.

Kısaca sözü edilen mezarlıkların, Türk kültür yapısı ile ilişkilendirilmesi, burada yaşayan Türklerin bu kaygılarından uzaklaşma ve bir kültürel mekân yaratımıyla kendilerine aidiyet olgusu yaratmayla ilgilidir.

Paterson'da anlatılagelen ölüm ile ilgili memoraatlar, kaybedilen kişi ile kayıptan sonra bir irtibat içeriği taşımakta; ölüünün huzurlu ve huzursuz olduğu yeri toplumda belirleme amacı gütmektedir. Kişilerin kayıplarına huzurlu bir mekân sunma arzuları aynı şekilde kültürel mekân olarak yarattıkları mezarlıkların değişim ve dönüşümlerinde de kendisini gösterir.

Sonuç olarak halk kültürü ürünleri içerisinde yer alan halk anlatılarında memoraatın, söylenen gerçeğliğin ve düşüncenin sözlü bir anlatımı olarak varlık bulması özellikle ana vatanından uzakta yaşayan insanların yaşamında kültürel mirasın devamlılığı, toplumsal bağların güçlenmesi, geçmişten öğrenme ve geleceğe yön verme konusunda bilinç oluşturmaı, kimlik oluşturmaı, bireysel bağılılık ve duygusal bağların güçlenmesine olanak sağlamaı sebebiyle belirgin bir biçimde yaşamakta; buradaki Türklerin Türk sosyokültürel değerlerine ve memleketlerine bağılılıklarını göstermekte; inanç, arzu ve isteklerin yerine getirilememe durumunda onların kendilerini anlatmalarına olanak sağlamaı bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça

Aktulum, Kubilay. 2013. Folklor ve Metinlerarasılık. Konya: Çizgi Kitabevi.

Artun, Erman. 2010. Türk Halkbilimi, Adana: Karahan Kitabevi.

Assmann, Jan. 2018. Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, 3.b., Çev.: Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Paterson, New Jersey’de Memoratlar Bağlamında Ölüm Ritüeline Yaklaşım

- Bahna, Vladimir. 2015. “Memorates and Memory: A Re-evolution of Lauri Honko’s Theory”. *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion*. Cilt: 51, Sayı: 1, s. 7-23.
- Baysan, Münire. 2021. “Kütahya’da Derlenen Memorat Örnekleri Üzerine İnceleme”. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 34, s. 553-572.
- Çelik, Celaleddin. 2012. *Göç, Kentleşme ve Din, Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları: Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul. 2003. *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Degh, Linda. 1998. “Halk Anlatısı”. *Milli Folklor*. Çev.: Zerrin Karagülle. Cilt: 10, Sayı: 39, s. 111-129.
- Degh, Linda and Andrew Vazsonyi. 2015. “Memorat ve Önmemorat”, Çev.: Ahmet Barış Ekiz, *Milli Folklor*. Sayı 105, s.131-146.
- Honko, Lauri. 2018. “Memoratlar ve Halk İnançlarının İncelenmesi”. Çev.: Ahmet Tacettin Hallaç, *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:1, Sayı:2, s. 257-272.
- Murphy, P.; Murphy, M. 1987. *Paterson&Passaic County an Illustrated History, United States of America*: Windsor Publications.
- Nirun, Nihat, Cihat Özönder. 1990. *Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, Ankara: AKMY, s. 251-264.
- Oğuz, Öcal. 2007. “Folklor ve Kültürel Mekân”, *Milli Folklor*. Cilt: 19, Sayı: 76, s. 30-32.
- Öğüt Eker, Gülin. 2010. *Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı*. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özcan Hüseyin ve Sezen Gönenç. 2015. “Memoratlara Göre Karaca Ahmet Sultan”. *Folklor/Edebiyat*, Cilt:21, Sayı:84, s. 93-108.
- Rappaport, Roy A. 1992. *Ritüel*, Çev.: Kürşat Korkmaz, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Simpson, J. ve Steve Roud (ed.) 2003. *Memorates. A Dictionary of English Folklore içinde*. Oxford University Press: Oxford. s. 233.
- Turner, Victor (2018) *Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı*, Çev.: Nur Küçük, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Uzunpostalcı, M. 1994. *Defin. İslam Ansiklopedisi içinde*. Cilt 9, s. 86.

Sözlü kaynaklar; adı soyadı, doğum yılı, doğum yeri, öğrenim durumu, mesleği, medeni hali ve ikamet yeri belirtilerek verilmiştir.

Sözlü Kaynaklar

- K.1.:** Mehmet Karaca, 1954, Adana, İlkokul Mezunu, Tır Şoförü, Evli, Paterson
- K.2.:** Müge Güçkaya, 1965, İstanbul, Üniversite Mezunu, Laboratuvar Teknisyeni, Evli, Wayne (Eski Paterson Sakini)
- K.3.:** Hatice Aksel, 1954, Niğde, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Evli, Paterson
- K.4.:** Güler Yılmaz, 1959, Ankara, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Evli, Paterson

- K.5.:** Mine Öztürk, 1958, İstanbul, Hastabakıcı, Üniversite Mezunu, Evli, Totowa (Eski Paterson Sakini)
- K.6.** Nurhayat Kınay, 1951, İstanbul, Avukat, Üniversite Mezunu, Evli, Paterson
- K.7.:** Hacı Teke, 1955, Eskişehir, Yönetici, Üniversite Mezunu, Evli, Bergen County (Eski Paterson Sakini)
- K.8.:** Nurten Akbay, 1972, Ankara, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Evli, Paterson
- K.9.:** Menderes İnci, 1965, İstanbul, Tüccar, Üniversite Mezunu, Evli, Lynhurst (Eski Paterson Sakini)
- K.10.:** Ümmühan Aktaş, 1969, Niğde, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Evli, Fort Lee (Eski Paterson sakini)
- K.11.:** Nejla Küçük, 1976, Eskişehir, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, Evli, Paterson.

